

лософия, которые позволяли сдерживать разрушение традиционной духовной жизни китайского общества и натиск западной морали и западных культурных ценностей. При этом не следует также забывать и о других составляющих традиционной китайской культуры – буддизме и даосизме. В конфуцианской идеологии существует достаточно большое количество практических принципов, которые опеспечивали жизнестойкость и стабильность китайской цивилизации. Это и идеи морального и гуманного управления, и идеи о самоусилении государства, и концепция народ – основа. Однако ядром системы ценностей является сыновняя почтительность. Последовательное соблюдение сыновней почтительности вело к почитанию традиций и неприятию нового [1, с. 29]. Раньше в Китае полагали, что «золотой век – хуанцзинь шицзе – находится в прошлом, а современный мир клонится к упадку» [2, с. 36]. В новых условиях провозглашаются иные цели и задачи, ключевой из которых стало обновление традиционной китайской культуры.

1. Бальчиндоржиева, О. Б. Культурная модернизация в Китае: трансформация традиционной культуры / О. Б. Бальчиндоржиева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 4 : в 2-х ч. – Ч. 1. – С. 29–31. ISSN 1997-292X.

2. Борох, Л. Н. Общественная мысль Китая и социализм (начало XX в.) / Л. Н. Борох. – М. : Наука : Гл. ред. вост. лит., 1984. – 296 с.

3. Кравцова, М. Е. История культуры Китая / М. Е. Кравцова – СПб. : Изд-во «Лань», 1999. – 416 с.

ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА ЯКУБА КОЛАСА ЯК КУЛЬТУРНЫ ТЭКСТ

В. І. Вярбіцкая,

старшы выкладчык кафедры культуралогіі

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Важнейшим фактарам у Рэспубліцы Беларусь выступаюць культурныя каштоўнасці, выпрацаваныя беларускім народам у працэсе культурагенезу. Як вядома, у культуры кандэнсуецца

духоўны досвед многіх пакаленняў, замацоўваюцца і ўзнаўляюцца этнакультурныя архетыпы, каштоўнасці, коды, міфалагемы, сімвалы, сэнсы, традыцыі. Беларуская класічная літаратура ўяўляе сабой значную частку культурнай спадчыны нашага народа, гэта адна са складальнікаў яго духоўнага багацця, своеасаблівы эталон моўнай рэпрэзентацыі культуры, вобраз свету, увасоблены ў слове. Пры гэтым уласна літаратурны твор выступае часткай гісторыка-культурнага працэсу, якая кожны раз узнаўляецца ў свядомасці чытача.

Класічная літаратура як тэкст культуры выяўляецца з асаблівай сілай у транзітыўныя эпохі, калі грамадства пераасэнсоўвае адну каштоўнасцю арыентацыю, а другая яшчэ не знойдзена. Складанасць і супярэчлівасць у працэсах фарміравання нацыянальнай ідэнтычнасці дэтэрмінаваны неаднароднасцю сучаснай культурнай прасторы, наслаеннем розных ідэнтычнасцей і як вынік актуалізацыяй этнічнай свядомасці, якая ідэнтыфікуе індывіда з гістарычным мінулым дадзенай супольнасці і акцэнтуюе ідэю каранёў. Характэрная асаблівасць сучасных сацыяльна-культурных працэсаў – праяўленне разам з нацыянальным альбо цывілізацыйным этнічнага фактару. Нярэдка этнічнасць становіцца асноўным дэтэрмінантам першаснай самаідэнтыфікацыі па прычыне аслаблення ўсіх іншых сувязей.

У пачатку 90-х гг. XX ст. з новай сілай распачаўся драматычны працэс пераацэнкі каштоўнасцей, перагляду адносін да ідэалаў, якія працяглы час вызначалі жыццёвыя арыенціры і ўстаноўкі савецкага грамадства. Сучасныя імклівыя змены ў беларускім сацыякультурным і антрапатэхнічным асяроддзі выклікаюць перамены ў поглядах асобы на сутнасць быцця. Мадэрнізацыйныя працэсы ўносяць некаторыя карэктывы ў фарміраванне асобы, паколькі ў дынамічных умовах чалавеку значна складаней суадносіць сябе з развіццём падзей. У сучасных сацыякультурных умовах асаблівае значэнне набываюць унутраны свет асобы, разнастайнасць і шматаспектнасць яго праяўлення, станаўленне і развіццё творчага патэнцыялу. У гэтым кантэксце праблема класічнай літаратуры мае асаблівую актуальнасць, паколькі сацыякультурныя змены, якія назіраюцца ў нашым грамадстве, звязаны з духоўным фактарам, выяўленнем зместу і сутнасці якога займаецца беларуская культуралогія. Айчынная і замежная навука аб культуры

ў першым дзесяцігоддзі ХХІ ст. дасягнула значных поспехаў у сваім развіцці і ўжо набыла пэўную сістэмнасць, якая дазваляе прэтэндаваць на асэнсаванне шэрагу праблем, якія ў сумежных навуках да гэтага часу не атрымалі глыбокага асвятлення. Дастаткова сказаць, што культуралагічныя даследаванні ў заходнееўрапейскіх краінах і Расіі ўжо трывала «прапісаліся» і ў мастацтве, і ў літаратуры. Значная колькасць прац Г. Анціпава [1], Р. Барта [2–6], М. Бахціна [9–11], В. Іванова [12], Ю. Крысцевай [13;18], Д. Ліхачова [14], В. Пропа [15; 16], У. Тапарова [17] і іншых навукоўцаў тычыцца метадалогіі культуралагічных ведаў у літаратурнаўстве.

У творчай спадчыне Я. Коласа выразна выяўляецца сэнсаўтваральная накіраванасць свядомасці пісьменніка на з’явы і працэсы нацыянальнай культуры беларусаў. Менавіта таму творчасць пісьменніка прасякнута этнакультурнай інтэнцыянальнасцю, якая набывае форму мастацка-вобразнага спасціжэння культуры і ўяўляе сабой прастору, дзе выказаны актуальныя для сучаснасці культуралагічныя ідэі.

Пісьменнік імкнуўся асэнсаваць вытокі беларускай нацыянальнай культуры, сутнаць яе феноменаў і з’яў, спасцігнуць яе адметнасць і самабытнасць, месца і ролю беларусаў у сусветным культурным працэсе. Мастацкія і публіцыстычныя творы Я. Коласа напоўнены глыбіннай духоўнасцю, каштоўнасным зместам, вакол якіх фарміруецца этнакультурны масіў яго творчасці. У спадчыне пісьменніка ўвасоблены сімвалы, сэнсы, архетыпы, нормы, каштоўнасці і артэфакты беларускай духоўнай і матэрыяльнай культуры. Выразна акрэсленыя Я. Коласам, яны па-ранейшаму знаходзяцца ў кантэксце надзённых і запатрабаваных пытанняў сёння і адначасова скіраваных у будучыню.

Вобраз суб’екта нацыянальнай культуры беларусаў атаясамліваўся ў Я. Коласа ў першую чаргу з сялянствам, а таксама выхадцамі з народа – інтэлігенцыяй. Таму іх культуры як асобныя цэласныя ўтварэнні ўнутры нацыянальнай культуры знайшлі грунтоўнае адлюстраванне ў творчай спадчыне пісьменніка.

Сялянская культура ўсведамлялася Я. Коласам як сацыяльны і ментальны падмурак беларускай нацыі. Да важнейшых элементаў сялянскай культуры пісьменнік адносіў: міфапаэтычнае, рэлігійна-сакральнае светаўспрыманне, каштоўнасці

(праца, сям'я, патрыятызм, свабода, цярплінасць, дабрата, альтруізм), гаспадарча-вытворчую дзейнасць і абумоўлены ёю побыт і лад жыцця, традыцыйную сімволіку жылля, адзення, ежы, рытуалізаванасць жыцця і сувязь яго з каляндарным цыклам.

Прадметам рэфлексіі пісьменніка з'яўляюцца таксама дамінантныя кампаненты культуры інтэлігенцыі: рацыянальны светапогляд, каштоўнасці (веды, самаахвяраванне, свабода, нацыянальная незалежнасць, сумленне, абавязак, справядлівасць), грамадска-карысная і палітычная дзейнасць (асвета народа, барацьба з сацыяльным злом, удасканаленне грамадства), спецыфічны стыль жыцця і паводзін.

Культуры сялянства і інтэлігенцыі прадстаўлены ў тэкстах мастацкіх і публіцыстычных твораў пісьменніка як семіётыка-семантычная рэчаіснасць са сваёй знакавай сістэмай, сэнсамі, якімі надзяляюцца розныя артэфакты культуры (святочныя стравы, інтэр'ер хаты, адзенне і інш.). Семіятычнай падсістэмай з'яўляюцца адносіны паміж носьбітамі культуры на аснове падзяляемых імі каштоўнасцей, норм, ідэалаў. Спецыфіцыруе інтэлігенцыю і сялянства мова, у якой закадзіраваны значэнні, выпрацаваныя носьбітамі гэтых культур.

Культуратворчасць Я. Коласа накіравана на вырашэнне складаных грамадска-культурных і асветніцка-адукацыйных задач. Справу развіцця беларускай культуры пісьменнік звязваў з такім базавым пунктам сваёй праграмы культурнага адраджэння, як фарміраванне ў суб'екта беларускай культуры нацыянальнай свядомасці. Важнейшую ролю ў рэалізацыі гэтай ідэі пісьменнік адводзіў працэсу інкультурацыі, інтэнцыянальна змест якога ўвасоблены ў яго дыдактычных працах, публіцыстычных і мастацкіх творах. Ім вызначаны эмпірычна вывераныя, дзейсныя сродкі (беларуская мова і літаратура, адукацыя, этнічная культура, мастацтва) далучэння індывіда да нацыянальнай культуры беларусаў і засваення ім каштоўнасцей, норм, ідэалаў і патэрнаў паводзін, выпрацаваных у працэсе культурагенезу.

У аснову коласаўскай рэфлексіі пакладзены прынцып усебаковага развіцця беларускай мовы, як вуснай, так і пісьмовай. Пісьменнік надаваў роднай мове выключную ролю ў фарміраванні этнічнага светапогляду, эстэтычнага густу, крэатыўнасці, у развіцці мыслення асобы. Я. Коласам вызначана роля і месца

агентаў інкультурацыі: бацькоў, сваякоў, педагогаў, навукоўцаў, дзеячаў культуры і мастацтва. Пісьменнік надаваў вялікае значэнне культурна-асветніцкай дзейнасці сацыяльных інстытутаў – сям’і, навучальных устаноў, музеяў, бібліятэк, тэатраў, сродкаў масавай інфармацыі.

Пісьменнікам грунтоўна ўвасоблены спосабы перадачы культурнага досведу маладому пакаленню: вертыкальная, гарызантальная і непрамая трансмісія. Гэтыя ідэі, выказаныя Я. Коласам, сугучны важнейшым палажэнням сучаснай культуралагічнай канцэпцыі інкультурацыі асобы.

У коласаўскай літаратурнай спадчыне скандэнсаваны важнейшыя ідэі і змест нацыянальна-культурнага адраджэння, менавіта: развіццё эканамічнага, сацыяльна-палітычнага і культурнага працэсу да больш высокіх форм грамадскага быцця пасля працяглага перыяду заняпаду; фарміраванне самасвядомасці беларусаў; шырокае выкарыстанне беларускай мовы; стварэнне нацыянальнай сістэмы адукацыі і навукі; развіццё беларускай літаратуры, нацыянальнага тэатра, музычнага і выяўленчага мастацтва, перыядычнага друку; вывучэнне гісторыі беларускага народа; выхаванне нацыянальнай інтэлігенцыі; трансляцыя культуры беларусаў у сусветную прастору. Названыя праграмныя ідэі з’яўляюцца важнейшымі складнікамі зместу этнакультурнай інтэнцыянальнасці ў творчасці Я. Коласа, якія не страцілі актуальнасці для сацыякультурнага развіцця сучаснага грамадства.

Культурная памяць як адна з найбольш фундаментальных катэгорый культуралогіі ў творчай спадчыне пісьменніка набывае таксама грунтоўны інтэнцыянальны змест. Я. Колас вызначыў сутнасць і стратэгіі культурнай памяці («абгрунтоўваючую» і «контрапрэзентную»); паказаў найбольш радыкальныя разрывы культурна-гістарычнага развіцця беларускага этнасу, якія трактуюцца ў сучасных наратывах як культурная траўма.

Без культурнай памяці, па меркаванні Я. Коласа, немагчыма ўявіць развіццё беларускага грамадства. Культурная памяць з’яўляецца звяном, якое злучае мінулае грамадства з яго сучасным і арыентуе яго ў будучае, адлюстроўвае задачы, сугучныя зместу дзяржаўнага і культурнага адраджэння. На думку пісьменніка, культурная памяць уключае ў сябе фрагментарныя звесткі аб працэсах і выніках культурнага развіцця беларускага грамадства, а таксама інтэрпрэтацыю артэфактаў культуры,

сацыякультурных працэсаў і з'яў, якія сталі аб'ектам сацыяльнай рэальнасці.

У выніку даследавання мы прыйшлі да высновы, што Я. Колас адмаўляў «абгрунтоўваючую» стратэгію культурнай памяці, якая ўспрымае мінулае як заканамерную з'яву, прымае неабходнасць існуючага парадку рэчаў, заклікае да пакоры і прагматызму. Ён быў прыхільнікам «контрапрэзентнай» стратэгіі, якая прасякнута адчуваннем недасканаласці і неправамернасці сацыякультурнай сітуацыі і арыентавала беларусаў на актыўную дзейнасць па дэтраўматызацыі і ўзнаўленню цэласнасці ідэнтычнасці беларускай сацыяльнай супольнасці і яе культуры.

Этнічная аперцэпцыя з'яў і працэсаў культуры ў Я. Коласа фарміравалася пад уплывам народнай культуры беларусаў, вызначалася светапоглядам і агульнай інтэнцыяй, мастацкай інтуіцыяй народа. Своеасаблівымі кагнітыўнымі ўзорамі, на якіх заснавана коласаўская аперцэпцыя, з'яўляюцца этнакультурныя архетыпы, якія выступаюць у якасці аб'екта рэфлексіі пісьменніка. З дапамогай прасторавых архетыповых вобразаў сонца, зямлі, вады, дрэва, лесу, балота, агню, дарогі Я. Колас адлюстроўваў розныя бакі культурнага і грамадскага жыцця беларусаў. Пісьменнік рэканструяваў старажытныя сэнсы названых і іншых этнакультурных архетыпаў і адначасова зрабіў асабіста аўтарскае нападзенне названых вобразаў-архетыпаў. У антрапаморфным архетыповым вобразе старца скандэнсаваны асноўныя этнічныя рысы беларуса – мудрасць, памяркоўнасць, кемлівасць, разважлівасць, асцярожнасць. Архетып музыкі ў мастацкіх тэкстах Я. Коласа асацыіруецца з ідэалам нацыянальна-культурнага адраджэння, сімвалічным увасабленнем творчай інтэлігенцыі. Музыка выступае носьбітам народных ідэалаў, народнага сумлення, змагаром за шчасце народа. У гэтым вобразе выяўляюцца пэўныя ідэі канцэпцыі мастацтва, згодна з якой сапраўднае мастацтва ствараецца свабоднай таленавітай асобай і служыць народу.

У мастацкай і публіцыстычнай творчасці Я. Коласа назіраецца своеасаблівая кантамінацыя элементаў прафесійнай літаратуры і вуснай народнай творчасці. Вобразы апрацаваных сюжэтаў фальклорных твораў (казак, паданняў, легенд, песень і інш.) набывалі ў творах пісьменніка складанае сімвалічнае значэнне (жыцця, смерці, добра, зла, барацьбы, радзімы, іншага

свету і інш.). У іх увасоблена шырокае кола з'яў і ўяўленняў аб навакольнай рэчаіснасці і ўнутраным духоўным свеце беларусаў.

У творчай спадчыне Я. Коласа даволі шырока рэпрэзентаваны матэрыяльныя формы паўсядзённай культуры беларусаў. Вобразам жылля, яго інтэр'ера, гаспадарчых і грамадскіх пабудоў, прылад працы, ежы, адзення і іншым артэфактам матэрыяльнай культуры, адлюстраваным у коласаўскіх творах, уласціва ёмістае сэнсавае напаўненне. Артэфакты падаюцца пісьменнікам у пэўным сацыякультурным кантэксце, як своеасаблівы культурны тэкст.

Творы Я. Коласа прасякнуты культуратворчымі і культуралагічнымі інтэнцыямі, якія набываюць форму мастацка-вобразнага спасціжэння культуры. Менавіта таму выяўленне этнакультурнай інтэнцыянальнасці ў творчай спадчыне Я. Коласа і яе грунтоўны аналіз становяцца адной з актуальных праблем тэорыі і гісторыі культуры.

1. Антипов, Г. А. Текст как явление культуры / Г. А. Антипов [и др.]. – Акад. наук СССР, Ин-т истории, филологии и философии ; отв. ред. : А. Н. Кочергин, К. А. Тимофеев. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1989. – 194 с.

2. Барт, Р. Критика и истина / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика : пер. с фр. / Р. Барт ; сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М., 1989. – С. 319–374.

3. Барт, Р. Литература и значение / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика : пер. с фр. / Р. Барт ; сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М., 1989. – С. 276–296.

4. Барт, Р. Мифология / Р. Барт ; пер. с фр. С. Зенкина. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1996. – 313 с.

5. Барт, Р. От произведения к тексту / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика : пер. с фр. / Р. Барт ; сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М., 1989. – С. 413–423.

6. Барт, Р. Система моды : ст. по семиотике культуры / Р. Барт ; сост., пер. с фр. С. Зенкина. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 511 с.

7. Бахтин, М. М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 502 с.

8. Бахтин, М. М. Проблемы содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве / М. М. Бахтин // Вопросы литерату-

ры и эстетики: исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М., 1975. – С. 6–71.

9. *Бахтин, М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М.: Худож. лит., 1990. – 541 с.

10. *Бахтин, М. М.* Эстетика словесного творчества: сб. избр. тр. / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.

11. *Бахтин, М. М.* Собрание сочинений: в 7 т. / М. М. М. Бахтин; Рос. акад. наук, Ин-т мировой лит. – М.: Рус. слов., 2002. – Т. 6: Проблемы поэтики Достоевского, 1963; работы 1960–1970-х гг. – 799 с.

12. *Иванов, В. В.* Славянские языковые моделирующие семиотические системы (Древний период) / В. В. Иванов, В. Н. Топоров; Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения. – М.: Наука, 1965. – 246 с.

13. *Кристева, Ю.* Разрушение поэтики / Ю. Кристева // Михаил Бахтин: pro et contra: творчество и наследие М. М. Бахтина в контексте мировой культуры: антология / Рус. христиан. гуманитар. ин-т; сост. К. Г. Исупов. – СПб., 2002. – Т. 2. – С. 236–239.

14. *Лихачев, Д.* Избранные работы: в 3 т. / Д. Лихачев. – Л.: Худож. лит., 1987. – Т. 1: Развитие русской литературы X–XVII веков. Поэтика древнерусской литературы. – 653 с.

15. *Пропп, В. Я.* Фольклор и действительность: избр. ст. / В. Я. Пропп; Акад. наук СССР, Ин-т востоковедения; сост., ред. Б. Н. Путилова. – М.: Наука, 1976. – 325 с.

16. *Пропп, В. Я.* Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – 2-е изд. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 364 с.

17. *Топоров, В. Н.* Мировое дерево: универсальные знаковые системы: в 2 т. / В. Н. Топоров. – М.: Рукопис. памятники Древ. Руси, 2010. – Т. 1. – 448 с.

18. *Kristeva, J.* Desire in language: a semiotic approach to literature and art / J. Kristeva. – New York: Columbia Univ. Press, 1980. – 305 p.

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ БЕЛОРУССКОЙ КУЛЬТУРЫ

Ю. И. Кнатько,

*магистр культурологии, Белорусский государственный
университет культуры и искусств*

Межкультурная коммуникация всегда была одним из главных факторов преобразования белорусской культуры, неоспо-